

Kristiāna Tīlika

DURVIS PALIEK PUSVIRUS

Režisores Māras Ķimeles Valmieras Drāmas teātrī iestudētā izrāde „Emmijas laime” tapusi pēc Rainera Vernera Fasbindera 1974. gada filmas „Bailes saēd dvēseli” scenārija motīviem, un paralēli galvenajai sižeta līnijai iestudējumā ievītas komentējošas, brīžiem sociālkritiskas un asprātīgas intermēdijas. Valmieras teātra interneta vietnē kā izrādes vadmotīvs norādīts Fasbindera citāts: „Šis ir stāsts par mīlestību, kas patiesībā ir neiespējama, taču tomēr ir iespējama.” Neskatoties uz izteikuma klabošo sintaksi un samocīto loģiku, tas rosina uz izrādi raudzīties no konkrēta skatupunkta. Vai vismaz censties šai iespējami neiespējamajai mīlestībai pieķerties kā iestudējuma atsvaram. Tomēr, atgriežoties mājās pēc izrādes, gribot negribot domās pinas jautājums – iespējama vai neiespējama, bet kur tad šī mīlestība beigu beigās pazudusi?

Uzveduma centrā ir stāsts par Ineses Ramutes atveidoto vācieti Emmiju, kas lietainā pievakarē Berlīnē iepazīstas ar Jāņa Znotiņa spēlēto marokāņu puisi Ali, kurš viņu pēcāk pavada uz mājām. Abi vada laiku sarunās, līdz viņu starpā raisās simpātijas, kas rezultējas drīzā laulībā. Apkārtējie uz šīm laulībām skatās ar aizdomām un nosoda Emmiju, aizbildinoties aiz izplūdušiem morāles principiem, kas slēpj bailes no svešā. Izrādes laiktelpa ir visai konkrēti definēta – Fasbindera filmā skanošo mazliet nepieradināto arābu mūziku nomainījusi arābu mūsdienu popmūzika, iestudējumā nemitīgi mūsu acu priekšā nīrb televizora ekrāns ar Vācijas telekanālu ziņām un jogurtu reklāmām, un Emmijas kolēģes savu nepatiku pret imigrantiem pamato ar nesējumiem teroraktiem Nicā un Berlīnē. Izrādē tēlotā sabiedrība ir „Rietumu vērtībām” lutināta un ar politkorektumu neapgrūtināta, tajā savs vai svešs ir šķietami būtiskākie kritēriji attieksmē pret līdzcilvēkiem. Tomēr šī sabiedrība izrādes laiktelpas kontekstā šķiet savā attīstībā atpalikusi par vairākām desmitgadēm. Tāpēc Emmijas kaimiņienes pārsteigums par Ali kopto un tīro ķermeni („nezināju, vai viņi mazgājas”) izskan kā galēji absurds un drīzāk komisks nekā šausminošs izteikums. Iespējams, skan naivi, bet grūti iedomāties šādu aprobežotību mūsdienu Berlīnē, kurā acīmredzot notiek izrādes darbība. Šāda attieksme un rasu naida paušana drīzāk saistītos ar radikālām grupām, ne mietpilsonisko kaimiņieni.

Domājot par šo savējā un svešā problemātiku, jāuzsver konteksta nozīme – lai arī filmas tapšanas laikā (20. gs. 70. gados) svešzemju darba meklētāju skaits Vācijā ir strauji pieaugošs, tas tomēr vēl ir sabiedrības taustīšanās un adaptācijas periods. Līdz ar to izskaidrojama šķiet izrādes varoņu izmisīgā vēlme sargāt savu identitāti un tai pretstatīt svešo. Mūsdienu kontekstā imigrācijas situācijas dinamika un problemātika Vācijā ir atšķirīga. Nacionālās identitātes apdraudētība nav primārais kritērijs, kritizējot valsts imigrācijas politiku. Savukārt Latvijas sabiedrības kontekstā tas ir ārkārtīgi būtisks aspekts, tāpēc žēl, ka šo sabiedrības aizspriedumu un baiļu iemeslu analīze izrādē netiek izvērsta, vien iezīmēta. Otrā cēliena sākumā, Emmijai un Ali atgriežoties no ceļojuma, kurā viņi devušies, lai aizbēgtu no sabiedrības nosodošās un noraidošās attieksmes, apkārtējie cilvēki strauji apmet kažoku uz otru pusi. Emmijas pirmā cēliena beigās izteiktā vēlme pēc pieņemšanas sabiedrības ir piepildījies, tomēr iemesls ir gaužām prozaisks. Apkārtējos cilvēkus vada nevis centieni tiekties uz sociālo taisnīgumu vai tolerance, bet gan savtīgas intereses. Ģirta Rāviņa spēlētais Emmijas dēls vēlas, lai māte pieskatītu mazmeitu, Ilzes Pukinskas atveidotajai kaimiņienei savukārt nepieciešama Ali palīdzība, pārkrāmējot smagas mantas, un Jura Laviņa veikalnieks satraucies, ka business klientu trūkuma dēļ sāk iet uz grunti. Tādējādi izrādē aktualizējas nevis tas, kāds patiesi būtu ceļš uz pieņemšanu sabiedrību, bet gan izdevīgumu un pašlabumu meklējošās sabiedrības

portretējums. Būtu gaidāms, ka Emmija ar šo liekulīgo attieksmi nebūs mierā, tomēr, šķiet, viņai vairāk rūp iespēja dzīvot rāmu dzīvi nekā apkārtējo cilvēku patiesie nolūki. Tātad arī Emmija savā ziņā ir ar mieru pieņemt to, ka noteikumus viņas vietā diktē apkārtējie – arī iepriekš, reaģējot uz citu naidīgajiem komentāriem un mājieniem, viņa nereti tos izliekas nedzirdam, jūtas bezspēcīga to priekšā vai atrunājas ar frāzi, ka komentāra autors ir „tāds pats kā citi – ne labāks, ne sliktāks”.

Ineses Ramutes atveidojumā Emmijas sākotnējā savrupība, sasaistītība, arī dzīves pagurums atklājas fiziski (sagumuši pleci, lēna gaita), kā arī saskarsmē ar citiem varoņiem (kautra, piesardzīgi vērojoša attieksme, pirmoreiz iegriežoties bārā, kurā pēc darba atpūšas Ali ar kolēģiem). Inese Ramute varoni atveido iekšupvērsti, bet viņas skatiens ir klejojošs un ieinteresēts – jaunā vide ir saistoša, un Ali uzaicinājumam uz deju Emmija piekrīt, ļaujoties notikumiem. Tomēr Ineses Ramutes varone visas izrādes gaitā atraisīties pilnībā nespēj, it kā nevarēdama pilnībā noticēt notiekošajam. Jānis Znotiņš Ali lomā ir mazliet noslēpumains, izlēmīgs un emocionāls, lai gan izturas atturīgi. Varoņa psihofizikā jaušama brutalitāte, raupjums, dažkārt arī pazemojuma sajūta. Jāņa Znotiņa aktierdarba vērtība ir Ali raksturam piešķirtais neviennozīmīgums – nojaušamais kļūst būtiskāks par pateikto. Turklāt valoda Ali rokās ir vājš instruments – viņš runā lauzīti, arī vārdu krājums ir ierobežots. Viņš biežāk izsaka replikas, nekā cenšas patstāvīgi formulēt domu. Ali un Emmijas starpā mostas jūtas, Emmijai daloties pārdomās par dzīves straujo un vienlaikus vienmuļo skrējieni, kurā viegli visu nokavēt. Šī aina izrādē mudina aizdomāties par abu savstarpējo pievilksanos – šķiet, to drīzāk ierosina vēlme tikt saprastam un nepalikāt vienam, nevis romantiskas jūtas. Ineses Ramutes varone pret Ali izturas drīzāk mātišķi, tiecoties viņu pasargāt, un izrādes beigās Ali glābšanu pozicionē kā savu misiju. Ali savukārt no šīm attiecībām primāri gaida cieņpilnu un pieņemošu attieksmi. Vēlme iederēties, nebūt svešajam un atrast savu vietu – lūk, šie drīzāk atklājas kā Ali motīvi. Cilvēcīgi un aizkustinoši.

Līdz ar abu laulībām aktualizējas Ali identitātes jautājums, ka arī divu pasaulu mierīgas līdzāspastāvēšanas priekšnosacījumi. Māra Ķimele šo identitātes aspektu izrādē izvērsusi vairāk, nekā tam vietu savā filmā atvēlējis Fasbinders. Izvērstajās bāra ainās un jo īpaši intermēdijās atklājas Rietumu un Austrumu pasaulu mijiedarbības tēma. Pamīšus redzamas dažādas komentējošas etīdes – pa atvērtajām Apaļās zāles durvīm (vai mājiens uz atvērto durvju politiku?) braši iesoļo „Oktoberfesta” dalībnieki, arābu kultūras iedvesmotā dejā griežas Eduarda Johansona atveidotais Ali draugs Fuads, stacijā cits citam garām traucas apjukuši tūristi, bet Mārtiņš Meiers pret apkārt notiekošo vienaldzīga portfeliša cilvēka lomā nesātīgi notiesā pusdienas, aiz sevis liekot satīrīt Emmijas kolēģēm. Šīs ir vien dažas no dinamiskajām starpspēlēm. Interesanti, ka izrādē biežāk redzam komentāru vai versiju par katru kultūras telpu atsevišķi (tas bieži darīts arī ar mūzikas palīdzību), nevis divu telpu mijiedarbību. Izņēmums ir atsevišķas intermēdijas un ainas – piemēram, ukraiņu apkopējas tik atpazīstamais nospiediet viens – visi operatori ir aizņemti zvans uz poliklīnikas reģistratūru Berlīnē, Emmijas un Ali kāzu deja bārā, skanot vācu mūzikai, u.c. Šajās ainās redzam, kā šīs dažādās pasaules un pieredzes sāpīgi saduras vai viegli saskaras. Izrādes varoņi ārpus Ali kolēģu un bāra draugu loka tiecas viņu pretstatīt vācu identitātei un vērtībām. Sabiedrības skatījums iestudējuma gaitā krasi mainās – amplitūda svārstās no Ali kā potenciāla drauda līdz trofejai (Emmija uzsver, cik labi, ka mājās ir stiprs vīrietis, liek Ali demonstrēt savu atlētisko ķermeni). Arī Emmija Ali pilnībā nepieņem – ja sākotnēji smalkjūtīgi, tad pēcāk jau visai tieši viņam norāda, ka Vācijā būtu jāpieņem vāciešu ieradumi. Interesanti, ka izrādē par Ali identitātes zīmi kļūst marokaņu ēdiens kuskuss, kuru Emmija atsakās gatavot. Šis atteikums ir pēdējais piliens aizvainojumam un neapmierinātībai, kas Ali krājusies jau ilgāku laiku, un tas liek viņam atgriezties pie senajiem notrulinošajiem un destruktīvajiem ieradumiem un meklēt atbalstu citur. Ali viņas gaidītajā dzīvē, un cerētā pieņemošā un iekļaujošā attieksme viņu galu galā nesagaida.

Par izrādes vērtību kļūst arī aktieru ansambliskums, un izceļami atsevišķi otrā plāna aktierdarbi – Ināra Ieviņa un Dace Eversa Emmijas kolēģu lomās, Ilzes Pukinskas kaimiņiene, Aigara Apiņa rūgtuma māktais znots, Mārtiņš Meiers vairākās epizodiskās lomās. Sliccos uzskatīt, ka iestudējumā mīlestības iespējamība vai neiespējamība ir mazāk nozīmīga tēma nekā cilvēka vēlme justies droši, būt pieņemtam un uzklausītam mainīgajā un satraucošajā pasaules notikumu mutulī. Māra Ķimele ar tik vienkāršu paņēmieni kā zāles durvju atvēršana un dinamiska aktieru pārvietošanās pa skatuvi radījusi paralēles ar šo laiku tautu staigāšanu. „Emmijas laime” pašreizējo pasaules notikumu kontekstā iezīmē, ka, lai cik cieši arī mēs necenstos durvis noslēgt, tās šā vai tā paliek vismaz pusvirus. Izrādē tiek aktualizēts arī jautājums par to, vai esam paši savas dzīves noteicēji un cik lielā to ietekmē tie, kas mūsu pieņemtus lēmumus vērtē pa durvju spraugu.